

Вплив темпераменту вчителя на ефективність педагогічної діяльності. (Громова Т.В.)

Почни з самого себе

І пізнай насамперед самого себе.

Марк Аврелій

На наш погляд , сьогодні є актуальною проблема вивчення темпераменту і його співвідношення з педагогічною діяльністю.

Психіка людини унікальна і неповторна. Причини неповторності , з одного боку, в особливостях біологічної і фізіологічної будови і розвитку організму, з іншого боку визначаються неповторністю тих соціальних зв'язків і контактів, яких набула особа до того чи іншого моменту. Коли говорять про темперамент ,то мають на увазі перш за все біологічно обумовлені підструктури - різні за глибиною, інтенсивністю, стійкості емоцій, темпу, енергійності дій і інші індивідуально-стійкі особливості психічного життя, поведінки, діяльності. Підвищений інтерес психологів до темпераменту можна пояснити бажанням краще розібратись в індивідуальних відмінностях між людьми. Темперамент як психобіологічна властивість особистості проявляється в особливостях освоєння предметного світу, в тяжінні до розумової і фізичної праці, в соціальних контактах, у швидкості переходу від одного виду діяльності до іншого чи від одних засобів мислення до інших, у швидкості моторно – рухових актів, у швидкості мовлення, в емоційній чуттєвості до розходжень між задуманим і результатом спілкування та діяльності, в чутливості до невдач і оцінки людей.

Вчителі мають різні типологічні особливості нервової системи, неоднаковий темперамент, що або полегшує або ускладнює заняття педагогічною діяльністю.

Холерик - пристрасний , активний, енергійний, рішучий. але нестриманий , схильний до афектів. Не губиться при зустрічах з труднощами, наполегливий у їх подоланні. Такі вчителі надміру збудливі. Отож їм необхідно гальмувати емоції, виховувати в собі терпіння.

Флегматики реагують лише на сильні подразники, а це дуже корисно в роботі з дітьми. Такий педагог схильний до гумору. Про винахідливість дітей ми всі

знаємо. Іноді вони випробовують терпіння вчителів, буває, що і уроки зривають. Флегматик досить спокійно буде реагувати на деякі речі. Проте є у флегматиків і якості небажані для педагогічної діяльності. Він може бути дещо млявим, не виказує свої почуття, не може швидко переключати увагу на розв'язання нових завдань. Отож йому варто ретельніше готуватись до уроків, урізноманітнювати їх, не заколисувати учнів монотонною розповіддю.

Отже, індивідуальність нервової системи по-різному впливає на педагогічну діяльність її носіїв.

Найсприятливішим вважається темперамент *сангвініка*. Він енергійний, товариський, швидко адаптується до нових ситуацій, легко сходиться з людьми, не схильний до нагнітань у скрутні хвилини. Розум має гнучкий. Сангвінік – дотепний, життєрадісний, він – гарний організатор. Усі ці риси полегшують учителям - сангвінікам роботу з дітьми. Є і негативні риси. Небажання виконувати буденну, чорнову, нецікаву роботу, схильність переключатися на цікавішу в той час, як малоцікава, але потрібна не завершена. Він може переоцінювати свої можливості, результати праці й не завжди помічати свої недоліки. Він непостійний у поведінці, легковажний, часом виявляє дилетантизм.

Меланхолійний темперамент оцінювався як небажаний для педагогічної діяльності. У меланхоліків слабкі як збудливі, так і гальмівні процеси. Вони важко переживають зміну оточення, нелегко пристосовуються до нових умов. Вразливі і замкнуті, вони потребують особливо чуйного ставлення до себе.

Для них небезпечне перенапруження розумової та емоційної діяльності. Меланхоліку варто поступово переходити від одних умов життя до інших. У його поведінці виявляється недооцінка власних можливостей, невпевненість у собі. Підвищена емоційна збудливість, хвороблива чутливість до дрібниць, постійне відчуття тривоги – все це сприяє формуванню негативної установки та сприймання поведінки учнів. Учителям-меланхолікам здається, що деякі діти тільки й думають про те, як би нашкодити їм. У меланхоліка – неадекватна реакція на діючі подразники, а тому швидко настає виснаження нервової системи, виникають хворобливі сприйняття вчинків дітей, росте незадоволеність обраним фахом. Це позначається і на учнях.

Таким чином, можна дійти висновку, що різні типи нервової системи створюють неоднакові можливості для педагогічної діяльності. Їх треба знати й враховувати у навчальній і виховній роботі, спираючись на позитивні сторони і стримуючи негативні.

Усвідомлюючи значення темпераменту в збереженні життєвих констант організму можна сформулювати певні рекомендації.

У сангвініка дуже важливо стимулювати працездатність, цілеспрямованість, ініціативність, але при цьому слід контролювати навантаження, щоб воно було в допустимих межах. Їм слід тренувати дисциплінованість та навчатися ділових контактів і чіткості. Холерикам з їхньою яскраво вираженою схильністю до лідерства бажано забезпечувати позитивність стосунків з оточуючими, не «з'ясовувати стосунків» у моменти конфліктів, а аналізувати проблеми згодом у спокійній обстановці, контролювати власні прагнення тиснути на інших, підкоряти їх собі, спрямовувати зусилля на власне естетичне виховання.

Працьовитим флегматикам доцільно порекомендувати тренувати свій соціальний інтелект. В окремих випадках завдяки скромності в них не завжди адекватна самооцінка, яку в цьому разі слід підвищити.

Меланхолікам з їхньою вдумливістю і підвищеною сензитивністю не потрібно поспішати включатися у види діяльності і спілкування, в яких є жорстка субординація. Для розвитку контактності та комунікабельності бажано не уникати громадських доручень, які дають можливість вступати в різноманітні взаємовідносини з іншими людьми, з партнерами по діяльності, брати участь в усіляких заходах, виступати з доповідями на конференціях, домовлятися, координувати дії.

Позитивним є активність, енергійність холерика, емоційність сангвініка, спокій, витримка флегматика, чутливість, тактовність меланхоліка. Але в холерика часто виявляється нестриманість, різкість, афективність; у сангвініка – нестійкість, легковажність, поверховість; флегматик може бути дуже повільним, байдужим, в'ялим, а меланхолік замкнутим, нерішучим, з швидкою виснажуваністю нервової системи.

Вияв темпераменту пов'язаний з рисами характеру.

Учитель-холерик в доброзичливій атмосфері зможе нейтралізувати негативні риси характеру. Вимогливість до педагогів-флегматиків спонукатиме їх до активної діяльності, творчості. Меланхоліки у сприятливому психологічному кліматі, легше переборюють труднощі. Отже за сприятливих умов негативні сторони темпераменту будуть до деякої міри маскуватися тимчасовими нервовими зв'язками, які закріплюються під впливом умов життя і виховання. Ретельна підготовка до виконання кожного виду діяльності, почуття обов'язку й відповідальності буде формуватися в учителів – сангвініків, якщо керівництво школою і колеги сприятимуть цьому.

Навпаки, несприятливі умови, в яких працюють учителі різних темпераментів, посилюватимуть вияв негативних рис темпераменту.

Вчителі-холерики з кожним днем ставатимуть роздратованішими, не стриманішими, будуть частіше афектувати. Це зробить їх життя і життя колег, дирекції школи, учнів важким, порушиться нормальний психологічний клімат, необхідний для успішної навчальної і виховної роботи.

Вчителі-сангвініки, протестуючи проти негативних умов праці, почнуть байдуже ставитись до своїх обов'язків, уникати буденних справ, мотивуючи тим, що немає цікавої роботи.

У вчителів - флегматиків ще гостріше виявлятимуться байдужість, апатія, повільність, тобто посиляться всі слабкі сторони цього темпераменту. Педагоги-меланхоліки за таких умов дедалі більше втрачатимуть віру в свої сили, зростатиме почуття тривоги, невпевненості, швидко виснажуватиметься нервова система, зменшиться працездатність.

Таким чином, організація роботи, психологічний клімат в школі, класі впливатимуть на вияв психологічних особливостей нервової системи. На темперамент впливає і характер учителя, цілі і мотиви його діяльності.

Він може бути пригнічений (замаскований активними мотивами). Так, в учителів з серйозними громадськими інтересами холеричний темперамент знаходить вихід в ініціативах, енергійних діях. Там, де немає таких інтересів, він може частіше виявлятися в афективних переживаннях, роздратованості. Якщо у вчителя сангвініка немає серйозних інтересів в житті, то очевидні – легковажність, нестійкість, поверховість.

Вияв темпераменту залежить і від культури учителя. Людина - суспільна істота. Її поведінка обумовлена більше суспільно, ніж біологічно.

Пристосування темпераменту вчителя до педагогічної діяльності має виявлятися в індивідуалізації вимог, умов, способів роботи, тобто в здійсненні індивідуального підходу до педагогів з різними темпераментами, урахування їх позитивних та негативних якостей. Це перш за все має робити дирекція школи. Особливості свого темпераменту, характеру варто враховувати і самим вчителям. Доцільно, зважаючи на особливості свого темпераменту, його позитивні і негативні сторони, формувати індивідуальний стиль діяльності, тобто таку систему прийомів і способів, які найбільше відповідають психологічним особливостям вчителя і найефективніші для досягнення потрібного результату в педагогічній діяльності. Індивідуальний стиль вчителя виявляється в основних формах і прийомах роботи: особливостях організації класу, викладі нового матеріалу, ведення обліку знань тощо. За позитивного ставлення до діяльності виникає інтерес до творчості. Тоді вчитель шукає найефективніші прийоми і засоби, котрі допомагають досягти найвищих результатів, оцінює свої можливості, результати роботи, з'ясовує умови її успішного виконання. Поступово добираються такі прийоми і способи праці, які найбільше відповідають особливостям темпераменту, характеру і найефективніші. Так формується педагогічний почерк учителя – майстра, який ніколи механічно не засвоює досвід інших педагогів, а тільки творчо, враховуючи свої особливості.

Проводилось спостереження за виявом темпераменту вчителів в навчальній і виховній роботі. Результати поведінки вчителів з різними типологічними особливостями співставлялись. Крім того, були використані метод опитування, анкетування, тестування. Обстежено 54 вчителя. Аналіз отриманих даних показує, що риси холеричного темпераменту переважали у 5 вчителів, сангвінічного – у 15, флегматичного 30, меланхолічного - 4. Серед вчителів початкової школи переважають сангвініки, серед вчителів природничого циклу - флегматики, серед вчителів естетичного циклу – меланхоліки.

Як же керівникам шкіл враховувати індивідуальні особливості вчителів?

Перш за все це треба робити:

- при аналізі, оцінюванні уроків, позакласних заходів;
- при розподілу громадських доручень;
- змінювати форми і методи контролю за роботою вчителя відповідно до їх темпераменту;
- призначення класних керівників з врахуванням темпераменту учнів в класних колективах.

Література :

- 1.Левитов Н.Д. Детская и педагогическая психология. -М., 1964
- 2.Петрова Н.И.Некоторые особенности индивидуального стиля трудовой деятельности учителя на уроке.
Автореферат канд.дис.Л.,1970
- 3.Кагальяк А.И.,Мельник Л.П. Темперамент учителя и успешность педагогической деятельности.
За інтернетвиданням.
- 4.Пашукова Т.І.,Допіра А.І.,Дьяконов Г.В. Практикум із загальної психології.- Київ,Знання,2000
- 5.Пономаренко Л.П.,Белоусова Р.В. Психология для старшеклассников.Часть 1.- М., Владос, 2002